

ХВЪРГАМ И/ИЛИ ХВЪРЛЯМ

Симеон Стефанов

Институт за български език – БАН (България)

ХВЪРГАМ AND/OR ХВЪРЛЯМ

Simeon Stefanov

Institute for Bulgarian Language – BAS (Bulgaria)

Email: s.stefanov@ibl.bas.bg

ORCID ID: 0000-0003-4048-5455

Резюме: В текста се прави кратък преглед на известното в науката относно произхода на глаголните форми *хвѣргам* и *хвѣрлям* в българския език и се изяснява тяхната етимология и причините за формалната и семантична близост помежду им.

Ключови думи: български език, славянски езици, етимология, глаголни форми, *хвѣргам*, *хвѣрлям*

Abstract: This text provides a brief review of the literature on the origin of verb forms *хвѣргам* and *хвѣрлям* in the Bulgarian language and clarifies their etymology and the reasons for the formal and semantic similarity between them.

Keywords: Bulgarian, Slavic languages, etymology, verb forms, *хвѣргам*, *хвѣрлям*

1. Предмет, цели и задачи на изследването

В Речника на съвременния български книжовен език глаголните форми **хвѣргам** несв. (нар.), **хвѣрля** св. ‘хвѣрлям’ (RSBKE 1959: 555) са приведени като видова двойка в една речникова статия. На същата страница се откриват и формите **хвѣргам** се несв. (нар.), **хвѣрля** се св. (нар.) ‘хвѣрлям се’ (RSBKE 1959: 555), които отново са представени като видова двойка. По-напред в речника обаче са приведени и речниковите статии: **хвѣрлям** несв., **хвѣрля** св. ‘със замах отпращам в някаква посока нещо, което съм държал в ръка, мятam; (прен.) тласкам някого или нещо стремително някъде; (разг.) освобождавам се от нещо, което нося, махам, събличам, свалям; (прен.) изоставям, отказвам се от някакво занимание, професия, захвѣрлям, зарязвам; (за кон и др. яздитно животно) освобождавам се от ездача или от товара си, като скачам, подскачам; (остар.) стрелям, изстрелвам, гръмвам’ (RSBKE 1959: 556) и **хвѣрлям** се несв., **хвѣрля** се св.

‘хвърлям се’ (RSBKE 1959: 556–557), в които глаголната форма от св. в. е свързана във видова двойка с друга форма от несв. в., която представлява и нейно точно формално съответствие. Подобен подход при организирането на речниковия материал се среща и в други книжовни и диалектни тълковни речници на българския език, напр. у Н. Геров (Gеров 1978: 495), където на една и съща страница откриваме речниковите статии: **хврѣ́гам (хврѣ́ля)** гл. ‘хвърлям’, но също и **хврѣ́лям (хврѣ́ля)** гл. ‘хвърлям, мятam’, или пък в Българския тълковен речник от 1976 г., където в една речникова статия са включени и двата варианта от несв. в. на основната форма като видово съответствие към формата от св. в.: **хврѣ́лям и хврѣ́ргам** гл. несв., **хврѣ́ля** гл. св. в. ‘мятам, запращам нещо с ръка; (за кон) стреми се да се освободи от ездача си’, а формата **хврѣ́ргам** гл. несв. ‘хвърлям’ е описана и самостоятелно (BTR 1976: 1022). На пръв поглед най-коректно във формално отношение от съвременна гледна точка е представена информацията в Българския тълковен речник от 2018 г. (BTR 2018: 1035–1036), където е проведено разграничение между двете форми от несв. в. и **хврѣ́ргам** несв. прх. ‘хвърлям’ (BTR 2018: 1035) е приведена отделно от **хврѣ́ргам** несв., **хврѣ́ля** св. прх. ‘с рязко и силно движение, замах на ръката правя нещо да полети във въздуха и да отиде надалече; ...’ (BTR 2018: 1035–1036). Справката в Официалния правописен речник на българския език показва, че съставителите са включили и двете форми от несв. в.: **хврѣ́ргам, -аи; хврѣ́ргам, -аи** (OPRBE 2012: 648), но в БЕРОН (BERON 2024) вече се открива само **хврѣ́ргам, -аи**. Подобен неединен подход при подбора и представянето на материала в отделните източници и свързването на различните форми от несв. в. с една и съща форма от св. в. в речниковите статии, при което обаче **хврѣ́ргам** стои изолирано, без точно формално видово съответствие, ни накарва да обърнем внимание върху произхода на отделните форми, за да установим на какво се дължи това и има ли етимологични основания.

2. Регистрирани основни форми и значения

2.1. **Хврѣ́ргам**

В българския език днес се срещат най-общо следните основни книжовни и диалектни форми на глагола **хврѣ́ргам**: **хврѣ́ргам** несв. (нар.), **хврѣ́ля** св. ‘хвърлям’ (RSBKE 1959: 555), **хврѣ́ргам се** несв. (нар.), **хврѣ́ля се** св. (нар.) ‘хвърлям се’ (RSBKE 1959: 555), **хврѣ́гам (хврѣ́ля)** гл. ‘хвърлям’ (Gеров 1978: 495); **фрѣ́гам, фрѣ́ля** гл. в.м. **врѣ́гам, врѣ́ля** (Gеров 1978: 476), **фѣ́ргам** ‘хвърлям’ (Видин; Монтанско; Ботевградско; ...); **врѣ́гам, врѣ́ля, врѣ́гвам** гл. ‘хвърлям, мятam нещо с ръка’ (Gеров 1975: 157), **врѣ́гам ся** гл. възвр. ‘мятам се от едно място на друго; лежа немирно, докато спя или като съм болен; спускам се, налитам върху някого или нещо’ (Gеров 1975: 158), **врѣ́гвам,**

врѣгувам гл., многократ. от **врѣгам** ‘фръгвам’ (Gerov 1975: 158); ... и др., които в етимологичните източници (BER 1971: 210) се свързват със стб. **врѣщи -врѣжж -врѣжеш** св. ‘хвърля, метна’ (StbR 1999: 197). Паралели на приведените форми се откриват и в други славянски езици, срв.: старорус. *вергати* ‘хвърлям, мятam’, рус. остар. *вергать* ‘хвърлям, мятam’, рус. *вергать* ‘хвърлям, мятam’; укр. *верхаты* ‘хвърлям, мятam’; белорус. диал. *виргацца* ‘ритам (за кон), мятam, хвърлям къчове’; чеш. *vrhat* ‘хвърлям, мятam’; словаш. *vrhat* ‘хвърлям, мятam’; пол. *wierzgać* ‘ритам (за кон), мятam, хвърлям къчове’; полаб. *vird’at* ‘шибам, бичувам’; словин. *věrgac* ‘ритам (за кон), мятam, хвърлям къчове’; горлуж. *wjerhać* ‘хвърлям, мятam; хвърлям с прашка’; доллуж. *wjergaś* ‘хвърлям, мятam’, въз основа на които се възстановява праслав., несв., итерат. **vǫrgati* (ESJSt 2016: 1088). В приведените примери е обобщена форма с презентната степен на кореновата гласна и думата е подведена към по-продуктивно глаголно спрежение. В славянските езици обаче са регистрирани и наследници с различна степен на кореновата гласна от други глаголни спрежения, срв.:

срхр. *vrći, vrijeći/vreći, vržem* ‘хвърлям, мятam’; словен. *vreći, vržem* ‘хвърлям, мятam’; укр. остар. *веречы, вержу* ‘хвърлям, мятam’, укр. *верхты, вержу* ‘хвърлям, мятam’; старочеш. *vrći, vrhu* ‘хвърлям, мятam’; срхр. *vrgnuti* ‘хвърлям, мятam’; старорус. *вергнути* ‘хвърлям, мятam’, рус. остар. *вергнуть* ‘хвърлям, мятam’, рус. *вергнуть* ‘хвърлям, мятam’; укр. *верхнуты* ‘хвърлям, мятam’; чеш. *vrhnout* ‘хвърлям, мятam’; словаш. *vrhnut* ‘хвърлям, мятam’; пол. *wierzgnąć* ‘ритам (за кон), мятam, хвърлям къчове’; полаб. *virgnōt, virgnēt* ‘хвърлям, мятam’; словин. *věrgnōc* ‘ритам (за кон), мятam, хвърлям къчове’; горлуж. *wjerhnuć* ‘хвърлям, мятam’; доллуж. *wjergnuś* ‘хвърлям, мятam’, въз основа на които се възстановява праслав. **vergti, vǫrgo* (ESJSt 2016: 1088).

2.2. Хвърлям

За глагола **хвърлям** в българския език днес се срещат най-общо следните основни книжовни и диалектни форми: **хвърлям** несв., **хвърля** св. ‘със замах отпращам в някаква посока нещо, което съм държал в ръка, мятam; ...’ (RSBKE 1959: 556), **хвърлям се** несв., **хвърля се** св. ‘хвърлям се’ (RSBKE 1959: 556–557); **фрълям** несв. ‘хвърлям, мятam нещо или някого, запращам някъде’ (RKBENO 2012: 1073–1074), **фърля** св. в. ‘хвърля, запращам нещо или някого някъде, метна; подхвърля, хвърля на близко разстояние; захвърля, хвърля навън или надалеч, изхвърля’ (RKBENO 2012: 1073), **фърлъем** несв., **фърлим** св. ‘мятам, запращам с ръка; намятам; събличам, свалям; изхвърлям като непотребно; (за ядене) слагам да се пече; (за царевица) изкласява’ (Ново село, Видинско), ...; **врѣлям** (**врѣля**) гл. ‘фърлям’ (Gerov 1975: 160), **врѣля** гл. ‘фърля’ (Gerov 1975: 160); ... и др., за

които се откриват съответствия и в други славянски езици, срв.: срхр. *hrliti* ‘бързам’ (AR 1887–1891: 700–701), срхр. *hrlo* ср. р. ‘острие’ (единствена регистрация у Мажуранич 403, по ESSJa 1981: 135), срхр. прил. *hro*, *hrla* прил. ‘бърз’ (AR 1887 – 1891: 703–704), срв. също срхр. остар. диал. *hvrľjak* м. р. ‘название на птица’ (AR 1887 – 1891: 754); словен. *hrléti*, *frleti* (Pleteršnik 2006: 282), словен. *frliti* ‘кърдя, накърдям’ (Pleteršnik 2006: 203); старочеш. *chrleti* ‘хвърлям (се)’ (ESSJa 1981: 135), чеш. *chrleti* ‘хвърлям (се)’ (ESSJa 1981: 135), също и чеш. *chrliti*; словаш. *chrlit* ‘хвърлям, изхвърлям; изхвърлям, изсипвам’ (ESSJa 1981: 135).

3. Основни етимологични хипотези

3.1. *Хвъргам*

Бълг. *хвъргам* несв. (нар.) (*хвърля* св.) ‘хвърлям’ (RSBKE 1959: 555) може да се свърже формално и семантично с бълг. *врѣгам*, *врѣля*, *врѣгвам* гл. ‘хвърлям, мятam нещо с ръка’, регистрирано в речника на Н. Геров (Gеров 1975: 157), което в Българския етимологичен речник (BER 1971: 210) се извежда от стб. *врѣщи -врѣгж -врѣжеши* (sic!) св. ‘хвърля, метна’ (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), което вероятно под влияние на праслав. форма е изписано с малък ер, срв. обаче стб. *врѣщи -врѣгж -врѣжеши* св. ‘хвърля, метна’ (StbR 1999: 197), и се добавя, че е от един произход с *хвърлям*. Свързването на бълг. *врѣгам*, *врѣля*, *врѣгвам* гл. ‘хвърлям, мятam нещо с ръка’ (Gеров 1975: 157) с приведената старобългарска форма обаче звучи неубедително от формална гледна точка, понеже то не е пряк неин продължител, а е наследник на праслав. итеративната форма от несвършен вид праслав. **vьrgati* (ESJSt 2016: 1088). За стб. *врѣщи -врѣгж -врѣжеши* св. ‘хвърля, метна’ (StbR 1999: 197) пък е известно, че възхожда към праслав. **vьrgti*, **vьrgo*, за което най-често се допуска един произход със стинд. *vřnǫkti*, *vǫrjati* ‘обръща; върти’, лат. *vergō* ‘наклонен съм; наведен съм’ (Vasmer 1953: 185; Pokorny 1949 – 1959: 1154; BER 1971: 210 и др.), сравнява се с корен *иe-* *g-* ‘въртя се; извивам се, огъвам се’ – разширен с *-g-* вариант на корен *иe-*, и се предполага семантичен развой ‘въртя се; извивам се’ > ‘хвърлям се’ (срв. ESJSt 2016: 1088); други (Machek 1968: 700 и др.) свързват славянския глагол само с германски думи и възстановяват корен *иe-* **ureg^u-* ‘хвърлям’; сравнява се също с праслав. **vorgъ* ‘неприятел’ и се извежда от *иe-* **ureg-/iureg-* ‘гоня’ (вж. Trubachev 1959: 176; срв. ESJSt 2016: 1089 и др.); допуска се родство с общогерм. *werk*, нем. *Wer-k*, обл. старин. *Werch* ‘делo’, англ. *work*, нем. *wir-ken* ‘действам, върша’ (Mladenov 1941: 667 и др.), за които форми обаче се реконструира *иe-* **uerg-* (срв. ESJSt 2016: 1089) и др. Вл. Георгиев (Georgiev 1978: 196) предполага, че формата *хвъргам* е образувана чрез контаминация от

бълг. диал. *вѣргам* + *хврък*, *хвѣр(фѣр)* или *хвѣркам*, което е малко вероятно от словообразователна и семантична гледна точка, срв. и Т. Шимански (Szymański 1977: 43), който предполага, че редица от глаголите в българския език, образувани със суфикс *-г-ам*, са експресивен вариант на глаголи, образувани със суфикс *-к-ам*, което е подобно по своята същност твърдение и също е малко вероятно за бълг. **хвѣргам** несв. (нар.) (**хвѣрля** св.) ‘хвѣрлям’ (RSBKE 1959: 555).

Формите с *v-* (*в-*) в спрежението на глагола в славянските езици са първични. Според П. Скок (вж. Skok 1971: 699) формите с начално *x(в)-* вероятно да са възникнали вторично и само в български под влияние на *хвѣрля*. За формите с начално *ф-* в българските диалекти може да се предполага промяна *хв-* > *ф-*.

3.2. Хвѣрлям

За глагола бълг. **хвѣрлям** несв., **хвѣрля** св. ‘със замах отпращам в някаква посока нещо, което съм държал в ръка, мятам;...’ (RSBKE 1959: 556) и неговите съответствия в славянските езици може да се възстанови праслав. **x(v)ьrliti*, **x(v)ьrlěti*, за което се предполага първичен звукоподражателен произход (срв. Berneker 1908 – 1913: 410; Skok 1971: 698-699; ESSJa 1981: 135 и др.), а въз основа на регистрираните примери може да се предположи и семантичен развой: ‘върша нещо (бързо и с шум) > хвѣрлям нещо (бързо и с шум) > хвѣрлям’, при който се наблюдава метонимичен развой на значението.

Формите с **x-* (*h-*) в спрежението на разглежданите глаголни форми в славянските езици най-вероятно са резултат от опростяване на групата **x(v)-* > **x-* (*h-*) (срв. Skok 1971: 699), формите с **f-* (*ф-*) могат да се обяснят с промяна **x(v)-* (*x(в)-*) > **f-* (*ф-*), а формите с *в-* в българския език вероятно са резултат от опростяване на групата *хв-* > *в-*. Вл. Георгиев (Georgiev 1978: 196) предполага контаминация от *хвѣргам* + *стрѣлям*, което е малко вероятно от словообразователна и семантична гледна точка.

Глаголът е зает и в: рум. *a zvîrlî, zvîrl* ‘хвѣрлям, изхвѣрлям; пилея, пръскам (пари); ритам; изригвам’ (DLRM 1958: 960), *sfîrlesc* ‘хвѣрлям’ (Tsonev 1984: 139).

4. Обобщение и заключение

От изложеното по-горе става ясно, че разглежданите глаголни форми са от различен произход и няма етимологични основания да бъдат свързвани във видова двойка, понеже:

Ако се приеме за вярно допускането в Българския етимологичен речник за общ произход на глаголите *вѣргам* и *хвѣрля* (BER 1971: 210), няма как да се обясни разликата в глаголните основи – праслав., несв., итерат. **vьrg-a-ti* (ESJSt 2016: 1088) : праслав. **x(v)ьrl-i-ti*, **x(v)ьrl-ě-ti* (ESSJa 1981: 135). Затова тук най-убедително звучи

възстановяването на вторична итеративна форма праслав. **vьrg-a-ti* към праслав. **věrgti*, **vьrgq* (ESJSt 2016: 1088) < корен ие. **uer-g-* ‘въртя се; извивам се, огъвам се’ – разширен с *-g-* вариант на корен ие. *uer-*, с предположения семантичен развой ‘въртя се; извивам се’ > ‘хвърлям се’ (ESJSt 2016: 1088), за бълг. **хвѐргам** несв. (нар.), **хвѐрля** св. ‘хвърлям’ (RSBKE 1959: 555) и неговите паралели в останалите славянски езици и независимо звукоподраж. праслав. **x(v)ьrl-i-ti*, **x(v)ьrl-ě-ti* (ESSJa 1981: 135) за бълг. **хвѐрлям** несв., **хвѐрля** св. ‘със замах отпращам в някаква посока нещо, което съм държал в ръка, мятам; ...’ (RSBKE 1959: 556) и неговите славянски съответствия.

Относно причините за свързването във видова двойка в българските лексикографски източници на двете различни по произход глаголни форми можем да обобщим и заключим следното:

Регистрираните форми в българските диалектни и книжовни тълковни речници и тяхното описание в правописните справочници илюстрира еволюцията на българската научна мисъл относно статута и мястото на глаголните форми *хвѐргам*, *-аш* и *хвѐрлям*, *-яш* в граматичната система на българския език. Обединяването им във видова двойка с една и съща форма от свършен вид – *хвѐрля*, *-иш*, е удобно от лексикографска гледна точка, тъй като в българските диалекти са се запазили само наследници на вторичната итеративна форма праслав. **vьrgati* > бълг. диал. **врѐгам**, **врѐля**, **врѐгвам** гл. ‘хвърлям, мятам нещо с ръка’ (Gerov 1975: 157) > бълг. диал. **хврѐгам** (**хврѐля**) гл. ‘хвърлям’ (Gerov 1978: 495) > бълг. **хвѐргам** несв. (нар.), **хвѐрля** св. ‘хвърлям’ (RSBKE 1959: 555), не и на праслав. **věrgti*, **vьrgq* > стб. **врѣщи** -**врѣж** -**врѣжеш** св. ‘хвърля, метна’ (StbR 1999: 197), но няма етимологични основания.

Формите с начално *x(v)*- от праслав. **vьrgati* вероятно са възникнали вторично и само в българския език, според П. Скок под влияние на *хвѐрлям* (за което вж. Skok 1971: 699), но по-скоро под влияние на *хвѐрля* (уточнението мое, С. С.), с която форма бълг. диал. **хврѐгам** (**хврѐля**) гл. ‘хвърлям’ (Gerov 1978: 495) се обединява във видова двойка. Това, че е регистрирана най-рано у Gerov 1978: 495, но не и в RKBENO 2012, RPE 2011 – 2022 или StbR 1999, свидетелства за народния ѝ статут и дава възможност да се допусне, че тя е получила по-широко разпространение в източниците едва от XIX в. нататък.

ЛИТЕРАТУРА

- AR 1887–1891: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knj. 3. P. Budimani (ur.). Zagreb: JAZU.
- BER 1971: Balgarski etimologichen rechnik. T. 1. Vl. Georgiev (red.). Sofia: BAN. [БЕР 1971: Български етимологичен речник. Т. 1. Вл. Георгиев (ред.). София: Издателство на БАН.]
- Berneker 1908 – 1913: Berneker, E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg.
- BERON 2024: Balgarski ezikovi resursi online. <<https://beron.mon.bg>>. [БЕРОН 2024: Български езикови ресурси онлайн. <<https://beron.mon.bg>>.]
- BTR 1976: Balgarski talkoven rechnik. Treto izdanie. Boyadzhiev, S. (ur.). Sofia: „Nauka i izkustvo“. [БТР 1976: Български тълковен речник. Трето издание. С. Бояджиев (ред.). София: „Наука и изкуство“.]
- DLRM 1958: P. Alexandrescu, D. Bugeanu, E. Ciobanu et all. (red.). Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
- ESJSt 2016: Etymologický slovník jazyka staroslověnského. Vyp. 18. Janíšková, Il. (red.). Praha: Academia.
- ESSJa 1981: Jetimologicheskij slovar' slavjanskijh jazykov. Praslavjanskij leksicheskiy fond. Vyp. 8. O. N. Trubachev (red.). Moskva, Nauka. [ЭССЯ 1981: Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Вып. 8. О. Н. Трубачев (ред.). Москва: Наука.]
- Georgiev 1978: Georgiev, Vl. Kontaminacijata kato princip na etomologichното izsledvane. – Balgarski ezik, 28/3, 189–203. [Георгиев 1978: Георгиев, Вл. Контаминацията като принцип на етимологичното изследване. – Български език, 28/3, 189–203.]
- Gerov 1975: Gerov, N. Rechnik na balgarskiya ezik. T. 1. Sofia: Balgarski pisatel (fototipno izdanie). [Геров 1975: Геров, Н. Речник на българския език. Т. 1. София: Български писател (фототипно издание).]
- Gerov 1978: Gerov, N. Rechnik na balgarskiya ezik. T. 5. T. Panchev (red.). Sofia: Balgarski pisatel (fototipno izdanie). [Геров 1978: Геров, Н. Речник на българския език. Т. 5. Т. Панчев (ред.). София: Български писател (фототипно издание).]
- Machek 1968: Machek, V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha.
- Mladenov 1941: Mladenov, St. Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya ezik. Sofia: Knigopечатnica „Hristo G. Danov“. [Младенов 1941: Младенов, Ст. Етимологически и правописен речник на българския език. София: Книгопечатница „Христо Г. Данов“.]

- OPRBE 2012: Oficialen pravopisen rechnik na balgarskia ezik. N. Yanakieva (red.). Sofia: Prosvjeta. [ОПРБЕ 2012: Официален правописен речник на българския език. Н. Янакиева (ред.). София: „Просвета“.]
- Pleteršnik 2006: Pleteršnik, M. Slovensko-nemški slovar. M. Furlan (ur.). Ljubljana: SAZU.
- Pokorny 1949 – 1959: Pokorny, J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern. 1949 – 1959.
- RKBENO 2012: Rechnik na knizhovniya balgarski ezik na narodna osnova ot XVII v. (Varhu tekst ot Tihonravoviya damaskin). E. Demina. (gl. red.). Sofia: Izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“. [РКБЕНО 2012: Речник на книжовния български език на народна основа от XVII в. (Върху текст от Тихонравовия дамаскин). Е. Дьомина. (гл. ред.). София: Издателство „Проф. Марин Дринов“.]
- RPE 2011 – 2022: Anna-Maria Totomanova, Tatyana Slavova (gl. red.). Rechnik na Patriarh Evtimiy. Sofia: „Sv. Kliment Ohridski“. [date of entering 19.03.2022.] <https://histdict.uni-sofia.bg/evtdict/evt_search/>. [РПЕ 2011 – 2022: Анна-Мария Тотоманова, Татяна Славова (гл. ред.). Речник на Патриарх Евтимий. София: „Св. Климент Охридски“. [прегледан на 19.03.2022.] <https://histdict.uni-sofia.bg/evtdict/evt_search/>.]
- RSBKE 1959: Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 3. St. Romanski (gl. red.). Sofia: Izdatelstvo na Ban. [РСБКЕ 1959: Речник на съвременния български книжовен език. Т. 3. Романски, Ст. (гл. ред.). София: Издателство на БАН.]
- Skok 1971: Skok, P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. T. 1. P. Budimani (ur.). Zagreb, JAZU.
- StbR 1999: Starobalgarski rechnik. T. 1. D. Iv.-Mircheva (gl. red.). Sofia: „Valentin Trayanov“. [СтБР 1999: Старобългарски речник. Т. 1. Д. Ив.-Мирчева (гл. ред.). София: „Валентин Траянов“.]
- Szymański 1977: Szymański, T. Derywacja czasowników onomatopiecznych w języku Bułgarskim. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. Wydawnictwo: PAN.
- Trubachev 1959: Trubachev, O. M. Istoriya slavyanskih terminov rodstva. Moskva: Izdatelystvo Akademii nauk. [Трубачев 1959: Трубачев, О. Н. История славянских терминов родства. Москва: Издательство Академии наук.]
- Tsonev 1984: Tsonev, B. Istoriya na balgarskiya knizhoven ezik. T. 2. Sofia, „Nauka i izkustvo“. [Цонев 1984: Цонев, Б. История на българския книжовен език. Т. 2. София, „Наука и изкуство“.]
- Vasmer 1953 – 1958: Vasmer, M. Russisches etymologisches Wörterbuch. 1–3. Heidelberg.